МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИУКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ЗАГАЛЬНОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Кафедра суспільно-гуманітарних наук

Мельник О.О.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСЬ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр»
зі спеціальності 208 «Агроінженерія»
на основі ступеня вищої освіти «Бакалавр)
Механіко-технологічний факультет

Мелітополь, 2020

УДК 347.78 (477)
М 48

Рекомендовано до друку методичною комісією
механіко-технологічного факультету Таврійського державного
агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного
(протокол № 8 від 29 травня 2020 р.)

Рецензенти:

Д.П. Журавель доктор технічних наук, професор кафедри «ТСС АПК» ТДАТУ ім. Дмитра Моторного

С. І. Пачев кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, археології і філософії МДПУ ім. Богдана Хмельницького

М 48 **Мельник О.О.** Інтелектуальна власність. Конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр» зі спеціальності 208 «Агроінженерія». / О. О. Мельник. – Мелітополь: ФО-П Однорог Т.В., 2020. – 215 с.

ISBN 978-617-7823-22-2

Конспект лекцій розроблено у відповідності із Тимчасовою робочою програмою дисципліни «Інтелектуальна власність», що передбачена для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр» зі спеціальності 208 «Агроінженерія» денної форми навчання. В конспекті розглядаються основні поняття інтелектуальної власності, умови надання правової охорони об'єктам авторського права, суміжних прав і прав промислової власності, механізм передачі прав іншій особі та здійснення правового захисту на ці об'єкти. Наводиться тлумачний словник основних термінів з інтелектуальної власності. Призначено для магістрантів вузів, а також усім, хто цікавиться питаннями правового захисту об'єктів інтелектуальної власності.

ISBN 978-617-7823-22-2

ÓМельник О.О. 2020

ЗМІСТ

ВСТУП 4
Тема 1. Поняття та джерела інтелектуальної власності 5
Тема 2. Авторське право 38
Тема 3. Суміжні права. 65
Тема 4. Промислова власність. Патентування винаходів (корисних моделей) та промислових зразків 85
Тема 5. Непатентні форми інтелектуальної власності. Захист та охорона інтелектуальної власності 139
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ 195
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА 213

ВСТУП

Побудова правової, демократичної та соціальної держави, реформування економічних відносин в Україні, стрімкий розвиток нових технологій та інтеграція світового ринку об'єктивно зумовили необхідність реформування правової системи, форм і методів вивчення права. Опорний конспект лекцій з дисципліни "Інтелектуальна власність" з урахуванням вимог класифікаційної характеристики з неюридичних спеціальностей і базується на Конституції України, Цивільному кодексі України та інших нормативно-правових актах, які регулюють відносини у сфері інтелектуальної та творчої діяльності.

Тематичною і методологічною базою конспекту лекцій є Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. з урахуванням положень ратифікованих Україною міжнародно-правових актів, а також досягнення наукової думки в галузі інтелектуальної власності.

Мета вивчення дисципліни — опанувати основні теоретичні та методологічні засади регулювання відносин інтелектуальної власності за умов ринкової економіки, приведення законодавства з регулювання питань інтелектуальної власності у відповідність до Конституції України і міжнародних норм приватного права, новітніх вимог сучасності.

Завдання дисципліни - формування у студентів системи науково-теоретичних знань з інтелектуальної власності, визначення та розкриття основних проблем розуміння понять, категорій та інститутів, напрямів розвитку і вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності за умов ринкової економіки і правової держави, вирішення проблем їх застосування в юридичній практиці, виклад їх у навчальному процесі.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

- **знати** теоретичні засади інтелектуальної власності, концепції, основні напрями і проблеми розвитку, удосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності, тенденції та перспективи його розвитку за умов ринкової економіки і демократизації суспільства, основні наукові теорії у сфері інтелектуальної власності;

- **уміти** правильно визначати проблеми інтелектуальної власності та законодавства у цій сфері, шляхи їх подолання, тлумачити та розкривати основні поняття, інститути та категорії інтелектуальної власності, здійснювати наукові дослідження і забезпечувати навчальний процес.

Вивчення інтелектуальної власності повинно базуватися на знаннях, здобутих студентами при опануванні фундаментальних положень цивільного права та інших суміжних правових дисциплін і курсів.

Лекція № 1. (2 год.).
Тема 1. Поняття та джерела інтелектуальної власності

План

1.1. Поняття інтелектуальної власності.

1.2. Суб'єкти та об'єкти інтелектуальної власності.

1.3. Джерела права інтелектуальної власності.

Література: [1–22; 27–29; 31; 33–35; 38; 39; 41; 42; 44;45 ; 46; 49; 50-52].

Мета заняття.

Загальна: ознайомлення студентів з основними поняттями інтелектуальної власності.

Конкретна:

а) знати – теоретичні засади інтелектуальної власності, концепції, основні напрями і проблеми розвитку, удосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності, тенденції та перспективи його розвитку за умов ринкової економіки і демократизації суспільства, основні наукові теорії у сфері інтелектуальної власності;

б) вміти – правильно визначати проблеми інтелектуальної власності та законодавства у цій сфері, шляхи їх подолання, тлумачити та розкривати основні поняття, інститути та категорії інтелектуальної власності.

Основні поняття: «інтелектуальна власність», «суб'єкти права інтелектуальної власності», «об'єкти права інтелектуальної власності», «джерела права інтелектуальної власності».

1.1. Поняття інтелектуальної власності.

У самому широкому розумінні інтелектуальна власність - це законодавчо закріплені права на результати інтелектуальної діяльності людини у різних сферах суспільного життя.

Інтелектуальна власність, що охороняється зараз у більшості країн світу, в сучасних умовах є одним з наймогутніших стимуляторів прогресу в усіх галузях розвитку суспільства.

Психологи вивчають її як результат розумової праці, новаторського пошуку.

Науковці, які вивчають творчу діяльність (фахівці з евристики), розглядають механізм діяльності людини, розкривають закономірності створення новацій.

Соціологи встановлюють взаємозв'язок між розвитком творчої діяльності, соціальним і науковим прогресом.

Економісти розглядають інтелектуальну власність як засіб підвищення ефективності виробництва.

Правознавці вивчають її як об'єкт права у зв'язку із суспільною цінністю та пов'язані з нею правовідносини.

До прийняття законів з охорони інтелектуальної власності, країни світу, поступово розв'язуючи певні внутрішні і зовнішні проблеми, йшли кожна своїм індивідуальним шляхом. Узагальнюючи ці задачі можна сказати, що основними з них є:

- бажання економічного та соціального розвитку власної країни;
- стимулювання своїх громадян до творчості, розповсюдження та використання результатів інтелектуального надбання людства;
- потреба у юридичному визнанні майнових та немайнових прав авторів творів та доступу до них власного суспільства.

Витвір людського генію, наприклад, такий як ідея музичного твору або винаходу, не може, на відміну від матеріальних речей, гарантувати від їх використання сторонніми особами лише через те, що хтось інший вже володіє ними. Після того як щось створене людським інтелектом стало відомо громадськості, творець вже не в змозі самостійно контролювати його використання. Саме це і є головним у законодавстві стосовно інтелектуальної власності .

Взагалі законодавство в області інтелектуальної власності намагається забезпечити інтереси авторів творів та інших творців інтелектуальних надбань та послуг, надаючи їм певні, обмежені у часі права, котрі дозволяють

останнім контролювати використання своїх творів. Причому ці права відносяться не до матеріальних об'єктів, в котрих може втілюватися результат творчої праці, а до самого породження людського розуму як такого, тобто до самої ідеї об'єкта захисту. Саме останнє і є найважче контролювати творцю або особі, яка представляє його інтереси, коли ідеї автора не є об'єктом правової охорони.

Інтелектуальна власність — частина цивільного права, що об'єднує дві сфери прав — промислову власність та авторське право і суміжні права.

Відповідно до ст. 418 ЦКУ: по-перше - право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об´єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом; по-друге - право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об´єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом; по-третє - право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

Авторське право надає авторам та іншим творцям інтелектуальних творів в галузі літератури, музики або мистецтва певні права, що дають останнім право дозволяти або забороняти протягом певного обмеженого у часі періоду ті або інші види використання власних творів. В широкому сенсі авторське право включає в себе положення про охорону авторського права в точному змісті цього слова, а також охорону так званих «суміжних прав».

Промислова власність передбачає охорону винаходів за допомогою патентів, захист певних комерційних інтересів за допомогою законодавства на товарний знак і торгову назву, а також законодавства з охорони промислових зразків тощо. Крім того, у поняття промислової власності входить боротьба проти недобросовісної конкуренції.

Конвенція, яка затверджена Всесвітньою організацію інтелектуальної власності (ВОІВ) проголошує, що інтелектуальна власність об'єднує у собі права, що стосуються [20]:

1) літературних, художніх і наукових творів;

2) виступів виконавців, фонограм і програм ефірного мовлення;

3) винаходів в усіх сферах людської діяльності;

4) наукових відкриттів;

5) промислових зразків;

6) товарних знаків, знаків обслуговування і торгових назв і позначень;

7)запобігання недобросовісної конкуренції; усіх інших прав, що є результатами інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, літературній або художній галузях.

Види творів, що згадані у пункті 1, регулюються авторським правом. Права, котрі даються у пункті 2, зазвичай звуться суміжними правами, тобто правами в області суміжними з авторськими. Види діяльності, наведені у пунктах 3, 5, 6 є об'єктами охорони промислової власності. Сюди ж, згідно Паризької конвенції про охорону промислової власності, можна віднести і пункт 7. Промислова власність, як правило, включає винаходи та промислові зразки. У документах ВОІВ пропонується таке найпростіше визначення: винахід є новим рішенням технічної проблеми, а промислові зразки є творінням в області естетики, що визначає зовнішній вигляд виробу. Крім того, до промислової власності відносять: товарні знаки, знаки обслуговування, торгові назви і позначення, включаючи показники походження товару і назву місця походження, а також боротьбу проти недобросовісної конкуренції.

Об'єкти, що згадуються у пункті 4 - наукові відкриття - не можуть бути віднесеними ні до одної з двох сфер інтелектуальної власності. Взагалі, у світі існує думка, що наукові відкриття зовсім не повинні згадуватись серед різних форм інтелектуальної власності, тому що ні один національний закон або міжнародна угода не надає прав власності на наукові відкриття.

Женевська угода по міжнародній реєстрації наукових відкриттів (1978 р.) визначає наукове відкриття як "визнання явищ властивостей або законів матеріального всесвіту, не визнаних раніше і тих, що піддаюся перевірці". Винахід - це нове рішення конкретних технічних проблем. Такі рішення, природно, мають гуртуватися на властивостях або законах матеріального світу, бо інакше їх було б неможливо впровадити за допомогою технічних засобів. Однак ці закони або властивості не обов'язково мають входити до категорії «не визнаних раніше». Винаходи знаходять нове застосування або нове технічне використання таких властивостей і законів незалежно від того, визнані вони чи ні.

Право інтелектуальної власності в об'єктивному значенні цього поняття — це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності. Цим поняттям охоплюється широке коло правових відносин — державно-правових, цивільно-правових і адміністративно-правових.

Суспільні відносини, що складаються у сфері інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності, за своєю юридичною природою є цивільно-правовими і характеризуються такими загальними ознаками: вони є товарно-грошовими і мають вартісний характер; характеризуються самостійністю та автономністю учасників зазначених відносин, юридичною рівністю сторін як самостійних суб'єктів цивільного обігу.

Товарно-грошовий, вартісний характер цивільних відносин у сфері інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності відображає їх спрямованість на забезпечення потреб суспільства, в якому панує товарно-грошове виробництво. Результати інтелектуальної діяльності виражаються в нематеріальних благах, проте вони мають свою вартість.

Структура державного управління системою інтелектуальної власності до незалежності Украйни, яка була у складі Радянського Союзу до 1991 р. Для державного управління системою інтелектуальної власності в 1955 р. (вперше в 1920 р.) був створений державний комітет у справах винаходів і

відкриттів (держкомітет) при Раді Міністрів СРСР. Ще в 1941 р. для проведення експертизи новизни винаходів було створено Бюро експертизи і реєстрації винаходів держплану при Раднаркомі СРСР. У затверджених у 1959 р. “Положеннях про відкриття, винаходи и раціоналізаторські пропозиції ” та “Інструкції щодо винагороди за викриття, винаходи и раціоналізаторські пропозиції з наступними змінами та доповненнями вперше було дано визначення винаходу и раціоналізаторську пропозицію, регламентовано порядок подавання и розгляду заявок на відкриття. Цим Положенням введено нові заохочування та пільги, а указами Президії Верховних Рад союзних республік встановлено почесні звання “Заслужений винахідник ” та раціоналізатор ” з нагрудними знаками. При держкомітеті були створені Всесоюзний науково-дослідний інститут державної патентної експертизи (ВНДІДПЕ), котрий приймав и розглядав заявки на винаходи, організовував їх експертизу, Центральний науково-дослідний інститут патентної інформації і техніко-економічних досліджень (ЦНДІПІ) — підприємство “Патент”, Обчислювальний центр держкомітету, Всесоюзна патентно-технічна бібліотека (ВПТБ) з патентним фондом, Всесоюзний центр патентних послуг (ВЦПП).

Підготовка патентознавців та спеціалістів для органів з винахідництва і раціоналізації, а також керівних працівників і спеціалістів народного господарства у сфера винахідництва і патентної роботи в основному здійснювалася двома навчальними закладами при держкомітеті: Центральним інститутом підвищення кваліфікації керівних працівників і спеціалістів народного. господарства в ділянці патентної роботи (ЦТПК), Вищими державними курсами підвищення кваліфікації керівних, інженерно-технічних і наукових працівників з питань патентознавства та винахідництва (ВдКПТ).

На підприємсмтвах і організаціях були створені відділи винахідництва і раціоналізації (ВВіР) і патентні відділи. В 1958 р. була створена Всесоюзна спілка винахідників і раціоналізаторів (ВСВР) на громадських засадах, як

юридична особа з затвердженим статутом, з багатьма філіями республіканського, регіонального і обласного рівнів на всій території СРСР чисельністю більше як 7 млн членів.

Після здобуття незалежності Україна отримала лише окремі фрагменти системи охорони інтелектуально власності колишнього СРСР, що вимагало докорінної перебудови системи з врахуванням принципів ринкової економіки та стратегі. Входження країни до світового економічного, політичного і соціально-культурного простору.

Перший етап становлення системи охорони іятелектуальної власності в Україні (1991—1994 рр.) став періодом закладання найнеобхідніших законоданчих основ та створення базових організаційних структур.

Другий епіап становления (1995—1999 рр.) був обумовлений запровадженням курсу на радикалізацію соціально-економічних реформ у країні (жовтень 1994 р.) і. прийняттям Україною низки важливих міжнародних зобов'язань. Останні безпесереднью включали заходи із впровадження міжнародних стандартів охорони інтелектуальної власності, — укладанням Угоди про партнерство та співробітництво з та початком з 1995 р. переговорного процесу про набуття повноправного членства в Світовій організацй торгівлі.

Третий етап становлення (розпочався у 2000 р.) у зв'язку із завершенням кризового періоду економіки УкраХни та проголошеними в посланні Президента України до Верховної Ради і Законі Украни "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" на період до 2006 р. охоплював:

1) фундаментальні дослідження з найважливіших проблем природничих, суспільних і гумаиітарних наук;

2) проблеми демографічної політики, розвитку людського потенціалу та формування громадянського суспільства;

3) збереження навколишнього середовища (довкілля) та сталий розвиток;

4) новітні біотехнології, діагностика і методи лікування найпоширеніілих захворювань;

5) нові комп'ютерні засоби та інформатизація суспільства;

6) новітні технологі та ресурсозберігаючі технологи в енергетиці, промисловості та аграрнопромисловому комплексі;

7) нові речовини і матеріали.

У процесі становлення і розвитку системи охорони інтелектуальної власности в Україні відбувався прогресуючий процес відповідно до швидких змін в об'сктах регулювання авторського права та промислової власності. Система охорони інтелектуальної власності в Україні (за станом на 2002 р.) регулювалася завдяки 37 законам і 100 підзаконним актом:

- 16 самостійних об'ектив авторського права в галузі науки, літератури та мистецтва;

- 3 види суміжних прав;

- 9 видів промислової власності;

- захист від недобросовісної конкуренції.

Протягом останніх років в Україні сформулювалася досить розгалужена організаційна структура органів, які прямо чи опосередковано забезпечують діяльність у сфері охорони інтелектуальної власності.

1. Держдепартамент інтелектуальны власності (ДДіВ) створений у квітні 2000 р., в складі Міністерства освіти і науки України. Його основними завданнями є такі: - участь у забезпеченні реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності; - прогнозування та визначення перспектив і напрямків розвитку в сфері інтелектуальної власності; розроблення нормативно-правової бази функціонування державної системи охорони інтелектуально власності; організаційне забезпечення охорони прав на об'єкт інтелектуальної власності.

2. Важливу роль у структурі органів регулювання охорони інтелектуальної власності відіграють організації, що утворюють інфраструктуру діяльності в цій сфері:

Український інститут промислової власності, - державне підприемство, основа інфраструктури охорони промисловоу власності в Україні. Він здійснює такі функції:

• приймання заявок на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності; .

• проведения експертизи цих заявок на відповіщість умовам надання правовоі охорони;

• забезпечення державної реєстрації об'єктів промислової власності, змін їх правового статусу та офіційної публікації відповідних відомостей;

• здійснення державної реестрацй договорів про передачу права власності на об'єкти промислової власності, що охороняються в Україні, та договорів про видачу дозволу (ліцензійни договорів) на їх використання; інформаційне забезпечення функціонування державної системи охорони промислової власності;

• забезпечення фізичних та юридичних осіб інформацією на об'єкти промисловоу власності;

• формування фондів національної патентної документації в органах державної системи науково-технічної інформації України та ін.

Українське агентство з авторсыких та суміжних прав - державне підприемство, основна ланка охорони авторських прав.

Воно виконує такі функції:

- забезпечення охорони авторських та суміжних прав правовласників, правонаступників на території України та за її межами;

- державна реєстрація прав авторів на твори науки, літератури і мистецтва;

- забезпечення фізичних і юридичних осіб інформацією про об'скти авторських 1 сумижних прав;

- управління майновими правами авторів або їх правонаступників на колективній основі;

- надавня допомоги авторам та іншим правовласникам авторських і суміжних прав в управлінні їх майновими правам та ін.

Інститут інтелектуальної власності і права, перший спеціалізований навчальний заклад, створений на початку листопада 1999 р. Він надає можливість отримати другу вищу освіту за спеціальністю «Інтелектуальна власність» та підвищити кваліфікацію інженерів з винахідницької і раціоналізаторської роботи, кандидатів у патентн повірені, юристів, економістів, викладачів.

Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг, - створений у 2001 р. з метою сприяння інноваційній активності та надання допомоги учасникам інноваційного процесу у вирішенні питань, що стосуються сфери промислової власності. В центрі на комерційній основі за плату згідно з тарифами виконуються роботи за замовленнями, надаються консультації та інші види послуг, включаючи:

• складання комплекту документів для подання заявки на одержання правової охорони об’єкта промислової власност в Україні та за її межами;

• даються відповіді на запити експертизи за поданими заявками;

• надається допомога в дотриманні інтересів правовласників при складакні договорів про передачу прав на об’Єкти промислово власності, ліцензійних договорів на їх використани тощо.

1.2. Суб’єкти та об’єкти інтелектуальної власності.

У теорії права прийнято вважати суб'єктом права того, хто може мати права; того, хто може бути носієм права. Найбільш загальним визначенням суб'єкта права є таке: «Суб'єкт права — це людина або організація чи інше соціальне утворення, які законом наділені здатністю мати суб'єктивні права та нести юридичні обов'язки і, отже, бути учасниками правовідносин».

Проте нас цікавлять суб'єкти цивільних правовідносин, якими можуть бути ті ж самі особи. Право інтелектуальної власності є підгалуззю цивільного права, отже, ті ж самі особи можуть бути і суб'єктами права інтелектуальної власності. Другу групу суб'єктів права інтелектуальної

власності складають як фізичні, так і юридичні особи, які самі не створювали об'єктів права інтелектуальної власності, але вони стали суб'єктами цього права згідно з законом або договором. Суб'єктом права інтелектуальної власності може бути також і держава в особі її органів.

Суб´єктами права інтелектуальної власності можуть бути передусім творці цієї власності. Творцем об´єкта інтелектуальної власності може бути будь-яка фізична особа незалежно від віку. Творцями багатьох об´єктів інтелектуальної власності бувають малолітні і неповнолітні діти та інші недієздатні. Це первинні суб´єкти права інтелектуальної власності, яке на підставі закону чи договору може перейти до інших фізичних чи юридичних осіб - правонаступників — суб´єктів права інтелектуальної власності як похідних.

Юридичні особи за ЦК не можуть бути творцями, але вони можуть стати первинними суб´єктами права інтелектуальної власності в силу закону. Первісне право інтелектуальної власності виникає у роботодавців на об´єкти, створені в порядку виконання службових обов´язків (у зв´язку з виконанням трудового договору).

Похідними суб´єктами права інтелектуальної власності визнаються фізичні і юридичні особи, до яких це право переходить в силу закону чи договору (спадкоємці та інші правонаступники).

Чинне законодавство України про інтелектуальну власність авторами визнає лише творців творів у галузі науки, літератури і мистецтва, а також творців промислових зразків. У цьому контексті термін «автори» буде вживатися в широкому значенні цього слова, тобто творці будь-яких об'єктів інтелектуальної власності.

Автором може бути лише людина, що свідомо створює той чи інший об'єкт інтелектуальної власності. Перерахувати авторів у сфері інтелектуальної діяльності просто неможливо, адже кожна людина щось творить. Проте в такому перерахуванні і потреби немає. Авторська дієздатність не збігається із загальною цивільною правоздатністю.